

DERVİŞLERİN SEMÂ' VE RAKSI

Sırajul HAQ

Çev.: Hüseyin AKPINAR *

İbnu'l-Cevzî¹ (ö.597/1200), İbn Teymiye² (ö.728/1238) gibi reformcular ve meşhur âlimler, İslâm'da bid'atleri ortadan kaldırmakla meşgul olurken semâ' ve raks (dervişlerin müzik ve dansı), İslâmî törenlerin ibadetle ilgili yönüne bir katkı olarak önemli rol oynamaya çoktan başlamışlardı. İnsan aklının duygusal yönünü bilimsel olarak analiz eden büyük dinbilimci Gazâlî (ö.505/1111), dervişlerin müzik ve raksını belirli sınırlar içinde kalmak kaydıyla teşvik etti, Kur'ân ve sünnetten deliller getirerek onların meşruluğunu ispatladı.³ Fakat yukarıda adı zikredilen iki âlim ve onların görüşlerini takip edenler, dervişlerin raks ve müziklerini reddettiler ve zaman zaman uygulamanın aleyhine kitaplar ve risâleler yazdılar.

Aşağıda İbn Teymiye, İbnu'l-Cevzî ve aynı mezhebe mensup âlimlerin, meselâ; Muhammed b. Muhammed b. Muhammed el-Münbicî el-Hanbelî'nin *Risâle fi's-Semâ' ve'r-Raks*⁴ adlı eserinde dervişlerin raks ve müzikleri konusunda ortaya konulan görüşler, eleştirel bir bakış açısıyla ele alınacaktır.⁵

* Ar. Gör. Dr., Harran Üniv. İlahiyat Fakültesi, e-mail: akpınar64@hotmail.com

1 Cemâleddin Ebu'l-Ferec Abdurrahman b. Ali, İbnu'l-Cevzî(510/1116-597/1200).olarak bilinir O, çok sayıda kitap bıraktı. Onun meşhur kitaplarından biri, yani *Telbisu İblis*, Margoliouth tarafından *Islamic Culture*'de, 1935-1937 arasında kısmen İngilizce'ye tercüme edildi. Bk. *Encyclopaedia of Islam*, "İbnu'l-Cevzî" maddesi.

2 İbn Teymiye hakkında (661/1263-728/1238) biyografik referans için bk. *Islamic Culture*, Ocak 1943, [dipnot 1], s. 77.

3 Bk. el-Gazâlî, *İhyâ, Semâ' ve Raks* bölümü, c. II, ss. 236-269, Kahire 1348. *İhyâ*, D. B. Macdonald tarafından J. R. A. S., 1901-1902 arasında yorumla beraber İngilizce'ye çevrildi.

4 Bk. *MRK.*, (*Mecmûatü'r-resâilü'l-kübra*, İbn Teymiye, Kahire 1323h.) c. II, ss. 277-315. Bilimsel inceleme, biraz dikkatle okunursa, müellifinin İbn Teymiye olmadığı görülecektir. el-Münbicî, onu müzik ve raks hususunda İbn Teymiye'nin düşünce okulunun farklı âlimlerinin görüşlerinden derlemiştir.

5 Brockelmann, *Geshichte*, c. II, s. 76.

Bu risâle, İbn Teymiye tarafından verilen bir fetva ile başlar: “Dindar bir insanın nazarında semâ’ın tanımı nedir? Allah’a yakınlık vasıtası olarak bestelenmiş şiirler müzikal enstrümanlarla dinlenir mi? İslâm, buna cevaz verir mi?” Bu sorular İbn Teymiye’ye sorulmuş ve o da kendisinin bilinen vâiz üslubuyla şöyle cevap vermiştir: “Dindar insanın semâ’ı, sadece Kur’ân-ı Kerim’in âyetlerini dinlemekten ibarettir.”

İbn Teymiye’nin bu hususta ciddi ve ayrıntılı söylediklerinden anlaşıldığı kadarıyla semâ’, genel olarak üç bölümde sınıflandırılabilir: Helâl semâ’, haram semâ’ ve câiz semâ’.

Helâl Semâ’

Allah tarafından tasvip edilen, sahâbe, tâbi’ün ve tebei’t-tâbi’ünün kalplerini arındırmak maksadıyla bir araya geldikleri semâ’ın bu çeşidi, Kur’ân’ın âyetlerini dinlemenin pratiği anlamındadır. Bu uygulama, peygamber, mü’minler, âlimler ve ârifler tarafından hem muvafık görüldü hem de tatbik edildi. Peygamberlerin semâ’ını savunurken İbn Teymiye Kur’ân’ın şu âyetini zikreder: “İşte bunlar, Allah’ın kendilerine nimetler verdiği peygamberlerden, Âdem’in soyundan, Nuh ile birlikte (gemide) taşıdıklarımızdan, İbrahim ve İsrâil (Yakup)’in soyundan doğruya ulaştırdığımız ve seçkin kıldığımız kimselerdendir. Onlara çok merhametli olan Allah’ın âyetleri okunduğunda ağlayarak secdeye kapanırlar.”⁶ İnananların semâ’ı hususunda o diğer bir âyeti nakleder: “Mü’minler ancak, Allah anıldığı zaman yürekleri titreyen, kendilerine Allah’ın âyetleri okunduğunda imanlarını artıran ve yalnız Rablerine dayanıp güvenen kimselerdir.”⁷ Âlimlerin semâ’ını desteklemede İbn Teymiye, şu âyeti kaynak olarak gösterir: “Ve derlerdi ki: Rabbimizi tesbih ederiz. Rabbimizin va’di mutlaka yerine getirilir. Ağlayarak yüz üstü yere kapanırlar. (Kur’ân okumak) onların saygısını artırır.”⁸ Daha sonra âriflerin semâ’ını desteklemede o, şu âyeti aktarır: “Resûle indirilene duydukları zaman, tanıdıkları gerçekten dolayı gözlerinden yaşlar boşandığını görürsün...”⁹ Aynı şekilde o, Allah’ın insanlara dinlemeyi emrettiği şeyin semâ’ın bu çeşitlerinden olduğunu da ilave eder. Allah şöyle buyurur: “Kur’ân okunduğu zaman onu dinleyin ve susun ki

6 Meryem, 19/58. Metinde kaynak olarak gösterilen 59. âyet, konuyla ilgili değildir. Kullanılan farklı Kur’ân metninden kaynaklanan bu uyumsuzluk verilen çoğu ayet numaralarında görülmektedir. Makaledeki bütün âyet numaraları düzeltilerek verilmektedir. (Çeviren).

7 el-Enfâl, 8/2.

8 el-İsrâ, 17/108-109.

9 el-Mâide, 5/83.

size merhamet edilsin.”¹⁰ Üstelik Allah, semanın bu çeşidini dinleyenleri şu âyetle över: “...Haydi müjde ver kullarıma, onlara ki, sözü dinler sonra da en güzelini uygularlar...”¹¹ “Öyle olmasa, Kur’ân’ı bir düşünmezler mi? Yoksa kalpler üzerinde üst üste kilitleri mi var?”¹² Kişi dinlemeksizin bir şey üzerinde düşünemeyeceği için burada semâ’, düşünme manasındadır. Bunun yanısıra, diğer bir kaç âyet, semâ’ın bu çeşidini dinlemeyenleri tenkit etmektedir. “Böyle iken bunlara ne oluyor ki, âdeta arslardan ürküp kaçan yaban eşekleri gibi (hâlâ) öğütten yüz çeviriyorlar?”¹³ “Biz, Kur’ân okuduğun zaman, seninle âhirete inananların arasına gizleyici bir örtü çekeriz. Ayrıca, onu anlamamaları için kalplerine bir kapalılık ve kulaklarına bir ağırlık veririz. Sen, Kur’ân’da Rabbinin birliğini yâdettiğinde onlar, canları sıkılmış bir vaziyette, gerisin geri dönüp giderler.”¹⁴ Bundan dolayı İbn Teymiye’ye göre, namazlarda¹⁵ ve öğütlerde Allah tarafından tasvip edilen semâ’ budur. Üstelik bu, Hz. Peygamber ve ashâbının uygulaması idi. Hz. Peygamber’in (s.a.v.) hayatı boyunca, ashâbı, Kur’ân’dan okuduklarını dinlemek için onunla bir araya geliyorlardı. Hz. Peygamber (s.a.v.) vefat ettikten sonra onlar, birbirlerinin okumalarını dinlemek için aynı şekilde bir araya geldiler. Buhârî ve Müslim nakleder: Abdullah b. Mes’ûd’dan rivayet edilen bir hadiste Hz. Peygamber bir defasında Abdullah b. Mes’ûd’dan kendisi için Kur’ân okumasını istedi. Bunun üzerine, o “sana indirilen Kur’ân’ı ben sana nasıl okurum?” diye cevap verdi. Hz. Peygamber’in buna cevabı ise şöyle idi: “Muhakkak ki ben onu başkalarından dinlemekten hoşlanırım.” Bundan dolayı Abdullah b. Mes’ûd, Nisâ sûresinin bir bölümünü Hz. Peygamber’e okumaya başladı. Fakat o “Her türlü ümmetten bir şâhid getirdiğimiz ve seni de onlara şâhid olarak gösterdiğimiz zaman durumları nasıl olacak?”¹⁶ ayetine gelince Hz. Peygamber, yanaklarından göz yaşları akarak “güzel, bu kadar yeter!” dedi.¹⁷ İbn Teymiye’ye göre semanın bu çeşidi, imânın aslıdır. Çünkü Allah, Hz. Peygamber’i bir misyonla gönderdi. Eğer onlar Kur’ân’ı dinlerlerse selâmeti bulacaklar, ondan yüz çevirirlerse dalaletle düşecekler ve talihsiz olacaklardır. Kur’ân buna şu âyeti delil olarak gösterir:

“... Artık, benden size hidâyet geldiğinde, kim benim hidâyetime uyarsa o sapmaz ve bedbaht

10 el-A’râf, 7/204.

11 ez-Zümer, 39/17-18.

12 Muhammed, 47/24.

13 el-Müddessir, 74/49-50-51.

14 el-İsrâ, 17/45-46.

15 Sabah, akşam ve yatsı namazlarıdır.

16 en-Nisâ, 4/41.

17 Buhârî, *Kitâbu'l-fedâil'l-Kur’ân*, s. 32; Müslim, *Kitâbu'l-fedâil'l-Kur’ân*, s. 56.

olmaz. Kim de beni anmaktan yüz çevirirse, şüphesiz onun için dar bir geçim vardır ve biz onu, kıyâmet günü kör olarak haşrederiz.”¹⁸

Haram Semâ'

Mukâ' ve Tasdiyâ'yı (ıslık çalma ve el çırpma) içeren dervişlerin müzik anlamındaki semâ'ı, bu gruba girmektedir. İbn Teymiye için bütün bunlar, müslümanlara izin verilmeyen, kâfirlerin semâ'ıdır. Makdisî¹⁹ (ö.507/1113) ve Sühreverdî (ö.632/1234) tarafından nakledilen dervişlerin semâ'ının lehindeki hadis, asılsızdır. Onlar naklederler ki; bir gün Hz. Peygamber'in huzurunda bir bedevî bir şiirden iki mısra okudu.²⁰ Hz. Peygamber ondan son derece hoşlandı, vecde gelmesi nedeniyle ridâsı omuzlarından düştü. Bunun üzerine Hz. Muâviye, “eğlenceniz ne kadar güzel!” dedi. Hz. Peygamber, “Yâ Muâviye, semâ' anında Sevgiliyi hatırlayıp da ürpermeyen kerim sayılmaz” diye cevap verdi. Aynı yanlışlığı anlatan diğer bir hadis, Muhammed b. Tâhir el-Makdisî tarafından nakledilmektedir.²¹ Fakirlere, zenginlerden önce cennete girecekleri müjdesi verildiğinde onlar vecd ile deliye döndüler ve elbiselerini yırttılar. Cebrâil (a.s.) hemen geldi ve “Ya Muhammed! Rabbin bu yırtılmış parçalardan hissesini istiyor” dedi. O, sonra yırtık elbiselerden bir parça aldı ve o parça Allah katından muallakta asılı bırakıldı.²²

İslâm Peygamberi ashâbına, ölçüyü belirlemek için ilkel bir enstrüman olan kadîb²³ veya def²⁴ çalması veya el çırpmanın eşlik ettiği şarkıları dinlemek için bir araya gelmelerine asla izin vermedi. Bununla birlikte Hz. Peygamber, evlilik

18 Tâhâ, 20/123-124.

19 Muhammed b. Tâhir el-Makdisî, *Avârifü'l-Meârif* (Gazâlî'nin *İhyâ'*sının kenarında, Kahire 1348 h.), c. II, ss. 253-255. *Avârifü'l-Meârif*, Sühreverdî'nin eseri olup Makdisî'nin değildir. (Çeviren)

20 Bedevî'nin okuduğu şiir şudur:
“Nefis ve hevâ yılanı ciğerimi soktu.
Onun doktoru da efsuncusu da yok
Kendisine âşık olduğum bir sevgilim var ki
Efsunum da, panzehirim de ondadır”
Avârifü'l-Meârif, c. II, s. 254; *M R K*, c. II, s. 282.

21 Muhammed b. Tâhir el-Makdisî, İbnu'l-Kaysarâni olarak da bilinir. Bk. *Encyclopaedia of Islam*, “İbnu'l-Kaysarâni” maddesi.

22 *MRK*, c. II, s. 282. Karşılaştı, *Avârif*, c. II, s. 255. Sühreverdî'nin böyle makul olmayan bir hadisi kabul ettiğine dair herhangi bir delil bulunmamaktadır. *Avârif* ten anlaşılacağı üzere her ne kadar Sühreverdî, Makdisî'den bu iki hadisi nakletmiş ise de, bu rivayetlerin güvenilirmez olduğunu açıkça kabul etmektedir.

23 Kadîb veya (wand), ölçüyü belirlemek için ilkel bir enstrümandır. Bk. Farmer, *History of Arabian Music*, ss 16, 74.

24 Duff (davul), tambourine (def) için bk. Salvador Daniel, *The Music and Musical Instruments of the Arabs*, s. 221 ve devamı.

vs. gibi neşeli durumlarda kadınların def çalmalarına izin verdi. Ayrıca namaz esnasında hata yaptığımda imamı uyarmak için onların el çırpmalarına da izin verildi.²⁵ Bundan dolayı kadınların def çalmalarına ve el çırpmalarına izin verildi fakat, ne zaman bir erkek def vs.ile şarkı söylemeye teşebbüs ettiyse, ona alaycı bir şekilde muğanna (kadın gibi) ismi verildi ve erkek müzisyenler mağanni olarak adlandırıldı.²⁶

Hz. Peygamber ve ilk müslümanlar, herhangi müzikal bir uygulamaya asla katılmadılar. Hicâz, Suriye, Mezopotomya, Mısır, Horasan ve İspanya'nın hiç bir yerinde bunu teşvik edecek hiç kimse yoktu.²⁷

İbn Teymiye, bununla birlikte, Hz. Âişe tarafından rivayet edilen hadisi aktarır. Bir bayramda babası Hz. Ebu Bekir onu görmeye gelir. Hz Ebu Bekir, onu Buâs gününün²⁸ olaylarını dile getiren Ensâr'dan iki kızın şarkılarını dinlerken buldu. O bundan hoşlanmadı ve Hz. Âişe'ye "Bu ne hâl! Resulullah'ın evinde şeytan nağmeleri mi?" dedi. Yüzü evin duvarına doğru dönmüş olan Hz. Peygamber, "Yâ Ebâ Bekir! Onları bırak, her milletin bir bayram günü vardır, bu da bizim müslümanların bayramıdır" diye buyurdular.²⁹

25 Kadınlar, sevecen seslerinden dolayı erkeklerin kalplerinde cinsel içgüdüsünü tahrik edebileceği için, erkekler gibi Subhânallah, Allahuekber vs. ifadeyi söylemekten menedilmişlerdir. Fakat tavsiye edilen el çırpma, iki elin avuç içleriyle yapılmamalıdır. O, sağ elin avuç içinin sol elin arkasına vurulmasıyla yapılır. Eğer bir kadın, spor tarzında iki elinin avuç içiyle bunu yaparsa, onun namazı geçersiz olur. Hadis için bk. Buhârî, *Kitâbu's-Salât*, b. 22; İbn Abdulberr, Co. No.33.

26 MRK, c. II, s. 284. Farmer, bu hikâyeyi onun *History of Arabian Music*, s. 45 ve devamında nakleder. O, şöyle demektedir; "Hicaz'da ilk profesyonel erkek müzisyenin putperestlik dönemlerinde açık bir şekilde bilinmeyen Muğannatûn olarak bilinen bir sınıfın üyesi idi. Bu insanlar, bayanların âdetlerinden etkilenen ve ellerini boyayan kadınsı bir sınıf idi. İslâmiyet döneminde ilk profesyonel erkek müzisyen, genel olarak Tuvays kabul edilmektedir. Gerçekte, Medine müziğinin Muğannatûnlar arasından çıktığı söylenir." Fakat Farmer, "Bu muhtemelen fıkıhçıların asılsız bir haberidir" ifadesini ilave etmektedir.

27 MRK, c. II, s. 282; MRM (*Mecmuâtu'r-Resâil ve'l-Mesâil*, İbn Teymiye tarafından telif edilmiş ve Muhammed Reşid Rızâ tarafından 5 cilt halinde, hicri 1341-1349 tarihlerinde Kahire'de yayımlanmıştır.), c. I, s. 38.

28 Buâs günü, İslâm öncesi asırda Evs ve Hazrec isminde iki kabile arasındaki savaştan dolayı meşhurdur. Buâs, Medine'den iki mil uzaklıkta bir yer veya Benî Kureyza çölünde bir yerdi. *Encyclopaedia of Islam*, "Buâs" maddesi; *Ağânî*, c. XV, s. 163-164, c. XIV, s. 95; *Mu'cemu'l-Buldân*, c. I, s. 670.

29 MRK, c II, s. 285. Nesâî, bu hadisi (*Kitâbu'l-'ideyn*)'de nakleder ve bize iki kızın def ile şarkı söylediğini anlatır. Buhârî (*Kitâbu'l-'ideyn*, bab 2 ve *Kitâbu'l-manad*, bab 14) ve Müslim (*Kitâbu'l-'ideyn*, fasıl 4) rivayet ederler: Hz. Aişe, iki kızın şarkılarını dinliyordu, Hz. Peygamber odaya girdi, yatağına uzandı ve yüzünü başka tarafa döndü. Burada onlardan hoşnutsuzluğunun bir zikri yoktur. İbnü'l-Cevzi, bu hadisi *Telbisu iblis*, Kahire 1938, s. 224'te nakleder ve şöyle yorumlar: İki kız küçük idiler ve Aişe ile beraber oynuyorlardı. İbnü'l-Cevzi, bize şu bilgiyi de vermektedir. Bir defasında İmam Ahmed b. Hanbel'e bu iki Ensar kızının söylediği şarkı hakkında soru soruldu. O, şarkının "size geldik size geldik" şeklindeki bir yolculuk şarkısı olduğunu söyledi.

İbn Teymiye'nin bu hadisi açıklaması şöyledir: "Şarkı dinlemek, Hz. Peygamber ve ashâbının alışkanlığı değildi. Bunun için Hz. Ebu Bekir onu şeytanın nağmesi olarak isimlendirdi. Fakat bir adam tesadüfen bir şarkı işitirse, günah işlememiş olur. Aynı şekilde, bir adam kasıtlı olarak yapmadığı sürece, haram olan şeylerden bakma, koklama, tatma ve dokunma gibi şeyleri diğer duyularına tatbik ederek, günah işlememiş olur. Bu, bir defasında Hz. Peygamber'in İbn Ömer ile herhangi bir yere giderken ortaya koyduğu tavrı ile teyid edilmektedir. Onlar bir çobanın kaval sesini işittiler ve Hz. Peygamber, "Yâ İbn Ömer! Sen onu işitiyor musun?" diyerek başka bir yöne doğru hızla uzaklaştı. Fakat o, İbn Ömer'den kulaklarını kapatmasını istemedi. Bundan dolayı kişi, işitmenin de haram olduğunu tahmin edebilir. O, kaval sesini dinleme yasaklanmıştı ve tesadüfi bir işitme değildi."³⁰

Sûfilerin daha sonraki nesilleri hakkında, İbn Teymiye şöyle der : Bazılarının dervişlerin semâ'ı hakkındaki görüşleri, İslâm'da insanların özel bir sınıfı için izin verildiği, şeklindeydi. Ne yazık ki onlar için semâ', çok saygı içerisinde Kur'ân dinlemekten hatta daha iyi idi. Semâ', kalp için gıda, ruh için bir çeşit besin ve ruhî yükselme için bir tür rehber idi. Bunun sonucunda iş o noktaya vardı ki bu insanlar Kur'ân'ı ihmal ederek semâ'ı ona tercih ettiler. Fakat gerçekte, müslümanların ilk üç nesli (kurûnu's-selâse) boyunca semâ'a hiç rastlanmamıştır. O ancak, hicretten sonra ikinci asrın son yarısında ortaya çıkmıştı. İmam Şâfiî,³¹ zındıkların, Kur'ân'dan insanların dikkatlerini başka tarafa çekmek için Bağdat'da şiiri armoni ile okuma manasındaki tabiri ilk defa icat ettikleri görüşündedir.³² Zındıklar arasında İbn Râvendî,³³ el-Fârâbî,³⁴ İbn Sîna³⁵ ve diğerleri semâ'ı uyguladılar ve onu dinleme geleneğinin yayılmasına çalıştılar. Ebu Abdurrahman es-Sülemî,³⁶ İbn Râvendî³⁷'nin semâ'ı vâcib olarak gördüğünü ifade eder. Fârâbî'nin bizatihi kendisi, meşhur bir müzisyendi.

30 MRK, c. II, s. 285.

31 Bk. Huart, *Les Zindiqs en droit Musulman*, s. 11. Oryantalistler Kongresi, Bölüm c. III, ss. 69 ve devamı; Ayrıca bk. *Encyclopaedia of Islam*, c. IV, s. 1228 ve devamı.

32 MRK, c. II, s. 287; Karşılaştı, Sühreverdi, 'Avârif, c. II, s. 213.

33 Ebu'l-Hüseyn Ahmed b. Yahyâ b. İshâk (ö.245/859). İbn Hallikân, *Vefâyâtü'l-a'yân*, Kahire 1299 h., c. I, s. 27.

34 Ebu Nasr Muhammed b. Uzluğ b. Tarhan (ö.339/950), İbn Sînâ (Avicenna) önce İslâm'ın en büyük filozofudur. Onun bilimsel çalışmalarının bazıları Hyderabad, Deccan'da yayınlandı. Bk. *Encyclopaedia of Islam*, "el-Fârâbî" maddesi.

35 Ebu Ali el-Hüseyn b. Abdullah b. Sîna, İsfahan'da 420/1029'da ölmüştür. *Vefâyât*, c. I, s. 152. *Encyclopaedia of Islam*, "İbn Sîna" maddesi.

36 Ez-Zehebî, *Tezkire*, c. III, s. 233 ve devamı.

37 Hicri III. asrın başında doğan İbn er-Râvendî veya Revandî el-Mutezili, sapık biridir.

Onun, İbn Hamdân'a yaptıkları (Seyfü'd-Devle)³⁸, yani huzurunda icra ettiği müzik ile, Onu önce ağlattığı, sonra güldürdüğü ve daha sonra da uyuttuğu insanlar tarafından bilinmektedir.³⁹

İbn Teymiye, burada sûfî şeyhlerin ve fıkıhçıların görüşlerini alıntı yapmak suretiyle görüşünü kuvvetlendirmektedir. Ebu Hanife, Mâlik, Sevrî ve benzeri kimseler, semâ'ı Şâfiî ve Ahmed b. Hanbel' den daha kuvvetli bir şekilde tasvip etmemektedirler.⁴⁰ İmam Ahmed ve İbrahim b. Edhem,⁴¹ Fudayl b. İyâz,⁴² Ma'rûf el-Kerhî,⁴³ Ebu Süleyman ed-Dârânî⁴⁴ ve Serî es-Sakatî⁴⁵ gibi hakîmler semâ'a iştirak etmediler. Hepsi orjinal olarak zındıklık ve dinsizlikle⁴⁶ suçlanan semâ'a katılan ve onu dinleme geleneğini yayan kimseler hakkında biz, İmam Şafiî'nin görüşüne sahibiz. Kendilerinden sonra sırasıyla kurulan Kâdiriyye ve 'Adeviyye tarikatlarının kurucuları olan diğer iki büyük evliyâ, yani Şeyh Abdulkadir Geylanî ve Şeyh 'Adî, semâ'a katılmadılar.⁴⁷ Cüneyd-i Bağdadî, ilk yıllarında semâ'a iştirak etti, yaşlandığında onu terketti.⁴⁸ Yine ona iştirak eden sûfiler, belli şartlar ve sınırlamalar altında katıldılar. Cüneyd-i Bağdadî bu konuda şöyle der: "Semâ'ı sun'î bir yardım olarak kullanan kimse, günaha girmeye maruzdur, fakat onunla kazaen karşılaşan kimse, onda iç rahatlaması bulur."⁴⁹

38 Ebu'l-Hasan Ali b. Abdullah b. Hamdân (303/915-356/1063), Haleb'in yöneticisidir. *Vefayât*, c. I, s. 346. Nicholson, *A Literary History*, ss. 269, 303-307.

39 *MRK*, c. II, ss. 286-288.

40 *MRK*, c. II, s. 296.

41 Belh'in meşhur bir sûfisidir. (ö.161/777); *Fevât*, c. I, s. 3; *Encyclopaedia of Islam*, "İbrahim b. Edhem" maddesi.

42 Harun er-Reşid'in çağdaşı olan bir sûfidir. O, hayatına soyguncu bir grubun bir üyesi olarak başladı, fakat Kur'an'dan Hadîd süresi 16. âyeti "İman edenlerin Allah'ı anma ve O'ndan inen gerçek için kalplerinin saygıyla yumuşaması zamanı daha gelmedi mi? Onlar daha önce kendilerine kitap verilenler gibi olmasınlar. Onların üzerinden uzun zaman geçti de kalpleri katılaştı. Onlardan birçoğu yoldan çıkmış kimselerdir." okuyan bir adamı işittikten sonra mü-kemmel bir sûfliğe dönüş yaptı. O, 187/802'de öldü. *Vefayât*, c. I, s. 415; *Encyclopaedia of Islam*, "Fudayl b. İyaz" maddesi.

43 Ebu Mahfûz Ma'rûf b. Firûz (ö.200/815 veya 201/816 veya 204/819), İslâm'ı Ali b. Mûsâ er-Rızâ vasıtasıyla kabul eden Hıristiyan kökenli bir sûfidir. O, Serî es-Sekatî'nin bir hocası idi. *Vefayât*, c. II, s. 104; Nicholson, *A Literary History*, ss. 385-386 ve 388.

44 Abdurrahman b. Ahmed b. 'Atiyye el-Enesî, (ö.225/839). *Vefayât*, c. I, s. 276; *Fevât*, (İbn Şâkir el-Kutubî, *Fevât el-vefayât*, Bûlâk, 1299 h.), c. I, s. 251.

45 Ebu'l-Hasan Sarî b. El-Muğallis es-Sekati, Ebu'l-Kâsım el-Cüneyd'in dayısı ve Ma'rûf el-Kerhî'nin öğrencisidir. Bağdat'da 256/869 veya 257/870'de öldü; *Vefayât*, c. I, s. 200.

46 *MRK*, c. II, s. 287 ve devamı.

47 *MRK*, c. II, s. 296; 'Abdulkâdir b. Ali b. Zengî Dost, bir vâiz ve sûfidir. Bk. *Fevât*, c. II, s. 2. 'Adî b. Musâfir, (ö.557/1162 veya 555/1160).

48 *MRK*, c. II, s. 296.

49 Aynı yer.

Câiz Semâ'

Hem İbn Teymiye hem de selefi İbnu'l-Cevzî, semâ'ın üçüncü çeşidiyle ilgili olarak aynı görüştedirler.⁵⁰ Onlar, "semâ' problemi hususunda hüküm vermeden önce bizim, ilk olarak bir şeyin mahiyetine bakıp sonra onu haram, mekrûh vs. diye isimlendirmemiz gerektiğini" söylerler. Onlar şunu da ilave ederler: "Semâ' kelimesi, bir çok mânâlar taşıyabilir. Kâ'be, zemzem ve benzeri yerleri tasvir eden hacıların mûsikîsi olan Hac Mûsikîsi dinlemek, mübâhtır, câizdir."

Aynı şekilde, Askerî mûsikî (mehter marşları) ve Hudâ diye isimlendirilen (deve sürücülere tarafından, yorulmuş develeri hızlı bir şekilde yürütmek için söylenen⁵¹) şarkılar, aynı kategoride yer alır.⁵² Hudâ şarkısı hakkında, Enes (r.a.) şöyle rivayet eder: Bir defasında Hz. Peygamber, hanımlarıyla bir deve üzerinde seyahat ederken, sürücüsü Enceşe⁵³ bir Hudâ şarkısı söyleyerek Hz. Peygamber'in devesini hızlı bir şekilde sürüyordu. O, Enceşe'ye hitaben: "cam şişeleri yavaş sür"⁵⁴ dedi. Başka bir zamanda Abdullah b. Ravâha, Hz. Pey-

50 MRK, c. II, s. 293; İbnu'l-Cevzî, *Telbîsu İblis*, Kahire 1928, s. 223; Burada İbn Teymiye, İbnu'l-Cevzî'nin görüşünü nerdeyse kelimesi kelimesine nakleder.

51 Bk. Farmer, *History of Arabian Music*, ss. 25, 29. Huda şarkısının kaynağı hakkında İbnu'l-Cevzî, *Telbîsu İblis*, (Kahire 1928), s. 223'te ilginç bilgiler verir. Bir gece Hz. Peygamber Mekke yolunda iken bir deve sürücüsüne haber verdi. Sırası gelmişken, Arapların atası olan Mudar'ın çobanlarından bazıları araştırmak için çıktığında develerini dağılmış buldu. Çobana kızarak onu el bileğinden tuttu. Çocuk, vadiye "ah elim ah elim" diye bağırarak koşuşturdu. Develer sesi işitti ve onun etrafında toplandılar. Mudar, "Eğer böyle bir ses icat edilse develer ona alışacaklar ve bir yerde kalacaklar." diye kendi kendine düşündü. Bundan dolayı Huda şarkısı ortaya çıktı.

52 MRK, c. II, s. 293 ve devamı; İbnu'l-Cevzî, *Telbîsu İblis*, Kahire 1928, s. 223 ve devamı.

53 Peygamber'in zenci sahabisi. O, tatlı bir sese sahipti ve develeri sürerken şiirler okuyordu. en-Nevevî, *Sahih-i Müslim* (Nawal-kishore Press, Lucknow 1343), c. II, s. 255.

54 MRK, c. II, s. 294. Bu tartışmalı bir hadistir ve onun bir bölümü değişik varyantlarla bize ulaşmıştır. Bir rivayette hadis, "yavaşça sür, sen cam bardaklar taşıyorsun" şeklindedir. Bir diğer rivayette o şu şekilde gelir: "Vay sana ey Enceşe, cam bardakları yavaş bir şekilde götür." Üçüncü bir rivayette o şöyle bildirilir; "Ey Enceşe, cam bardakları kırma, cam bardaklar kadınların zayıflığı anlamına gelir." Kavârîr, cam bardak anlamına gelir. Burada kadınlar cam bardaklara benzetilmiştir. Müslüman âlimler hadisteki bu mukayese konusunda farklı görüşler öne sürmüşlerdir. Kâdı İyâz ve diğer otoriteler, Teşbib (sevgiliden bahseden aşk şiiri) vs. ile şarkı söyleyen, Peygamber'in sürücüsü Enceşe'nin güzel bir sese sahip olduğunu, yanlış bir şekilde etkilenmesinler diye kalpleri cam gibi hassas olan bayanlar açısından onun şarkılarını dinlemenin uygun görülmediğini söylerler. Bu sebepten dolayı Hz. Peygamber ona şarkı söylemeyi durdurmasını emretti. Kadı İyâz, bu görüşü destekleme sadedinde Müslim'in *Sahih*'inde (Nevevî, c. I, s. 255) geçen, bir Tâbiî (Hz. Peygamberin sahabelerini takip eden) olan Ebu Kilâbe'nin rivayetinden bahseder ve hanımları camlara benzetmenin gerçekte Hz. Peygamberin fikri olduğunu ileri sürer. Çünkü hadisin yorumunda Ebu Kilâbe "Hz. Peygamber (Enceşe'ye hanımlarla ilgili) böyle bir kelime söyledi. Eğer sizden birine onu söyleseydi siz kesinlikle onu kınayacaktınız." (Nevevî, c. I, s. 255). Burada Ebu Kilâbe'nin Hz. Peygamberin sözlerini yorumlamada haddi aştığını söyleyebiliriz. Hz. Peygamber, bütün müslüman toplumun öğretmeni idi ve çoğunlukla bilinen kavramlarla konuşurdu. O, hiçbir

gamber'i öven birkaç satır söyledi. Hz. Peygamber ona itiraz etmedi.⁵⁵

Bu noktada, mûsikî enstrümanlarının eşlik etmediği semâ'nin câiz olarak düşünülüp düşünülemediği konusu gündeme gelmektedir. Bu meselede İbn Teymiye, fıkıhçıların semâ'nin haram, mekruh veya mübah olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceği hususundaki görüşlerinde farklı olduklarını ifade eder. O, İmam Ahmed'i takip edenlerin üç ayrı görüşü olduğunu, bu hususta İmam Şafiî'den de iki görüş olduğunu ilâve eder. Dahası İbn Teymiye bize der ki; Ebu Hanîfe ve İmam Mâlik ayrı görüşte değildirler. İmam Şafiî'ye eğilimi olan ilk imamlardan Zekeriya b. Yahya es-Sâci,⁵⁶ Medine'den İbrahim b. Sâ'd ve Basra'dan Ubeydullah b. el-Hasan hariç, ilk hukukçuların semâ'nin yasaklanmış, haram olduğunda müttelik olduklarını ifade eder. İbn Teymiye'ye göre, Ebu Abdurrahman es-Sülemî ve Abdulkasım el-Kuşeyri tarafından aktarılan, İmam Mâlik ve Medinelilere göre bu tür bir müziğin helal olduğu rivayeti asılsızdır. İbn Teymiye gerçeğin; bazı Medinelilerin bu tür bir semâ'a katıldıklarını fakat, imamlarının veya fıkıhçıların asla bunu desteklemediklerini ileri sürer.⁵⁷ İbn Teymiye, Allah'ın yasakladığından başka yasak ve O'nun emrettiğinden başka da dinî bir gerçek olmadığı için, hakkında helal veya haram ya da bir taat veya Allah'a yakınlık olup olmadığını açıkça söyleyemediğimiz semâ türü, tartışmalı bir problem olduğundan, bazı şer'î delillere müracaat etmek zorunda olduğumuzu söyler. Kur'ân ve sünnette bu tür semâ'nin cevâzına gerekçeler olmadığı için, o net bir şekilde bid'at olarak değerlendirilmeli ve bu yüzden reddedilmelidir.⁵⁸

şekilde Havda'da (Vâdiu'l-Kurâ ile Tebuk arasında bir yer) hanımların davranışlarından şüphe etmedi. Kadı İyâz'ın yorumuna benzer, ileri sürülen diğer bir yorum ise develer, şarkı söyleyerek sürüldüğünde hızlı bir şekilde yürüdüler. Sürücüler, Havda'da bir aşağı bir yukarı sallandıkları için çok yoruldu. Bu, Hz. Peygamberin hassas bayanların kayarak düşmesi ve yaralanması endişesiyle Enceşe'den yavaş bir şekilde sürmesini istemesinin sebebidir. (Nevevî, I, 255). Burada ilk açıklama semâ'nin haramlığını, ikincisi de helalliyini ispat eder. İmam Gazâlî, bu hadisi *İhyâ*, c. I, s. 242'de semâ'nin ibahatının bir delili olarak iktibas eder.

55 MRK, c. II, s. 294.

56 307/919'da öldü. Bk. İbn Hacer, *Lisan el-mizân*, c. II, s. 488.

57 MRK, c. II, s. 294.

58 MRK, c. II, s. 289 ve devamı. İbn Teymiye, bu görüşü destekleme hususunda Kur'ân-ı Kerim'in şu âyetini nakleder: "Yoksa onların Allah'ın izin vermediği şeyleri dinde kendilerine meşru kılan ortakları mı var?..."(eş-Şûra, 42/21). "Onlar bir edepsizlik yaptıkları zaman da: Atalarımızı böyle bulduk ve bize bunu Allah emretti, derler..."(el-A'râf, 7/28). İbn Teymiye, Allah'ın Kur'ân'da bildirdiği (şu âyetleri) ayrıca ilave eder: "...İşte bugün dininizi kemale erdirdim, üzerinizdeki nimetimi tamamladım ve size din olarak müslümanlığa razı oldum..."(el-Mâide, 5/3). "Bir de bu benim dosdoğru yolumdur; hep onu takip edin, sizi onun yolundan saptırıp parçalayacak başka yolları takip etmeyin..."(el-En'âm, 6/153). Ayrıca Abdullâh b. Mes'ud rivayet eder ki, bir defasında Hz. Peygamber düz bir çizgi çizdi. Onun sağına ve soluna başka çizgiler de çizerek şöyle dedi: "Bu, Allah'ın yoludur. Bunlar (sağ ve solda-

İbn Teymiye, semâ'ın helal veya haram olduğuna karar vermek için üç temel kural ortaya koyar:⁵⁹

İlk olarak, bir sûfinin vecdi, sûfilerin inandığı gibi semâ'ın geçerliliğinin bir delili olarak kabul edilmemelidir. Semâ'ın geçerliliğine veya aksine bir karar vermek için gerçek otoriteler sadece Kur'ân ve sünnettir.

İkinci olarak, bir şeyin helalliyi veya haramlığı ile ilgili olarak bir tartışma olduğu zaman, kişi Kur'ân veya sünnete müracaat etmeli ve her ikisinde de bulunmayan tartışmalı bir konu olan bu semâ', reddedilmeli ve gayr-ı meşru olarak değerlendirilmelidir.

Üçüncü olarak, bir şeyin müsaade edilmiş veya yasaklanmış olduğuna karar vermek bir nâzir veya sâlik (dindar bir kimse) için zor olduğu zaman onun sonucuna bakmalıdır. Eğer o, insanı ciddi ahlâksızlıklara, özellikle Allah ve Resûlü'nün öfkesine götürüyorsa, Şârî'in (kanun koyucunun) onu onaylaması beklenemez. İbn Mes'ûd şöyle diyerek bunu iyi anlatır: "Müzik, zina için bir hecelemedir (başlangıçtır)." İbn Teymiye aynı zamanda şu görüştedir: "Her ne zaman bir oğlan müzikle uğraşsa, müzik onu bozar; bir kadın onu yapmaya başlasa zina yapmış olur; her ne zaman genç veya yaşlı bir adam onu icrâ etse kendilerini çok kötü bir fiilin içine sokmuş olurlar."⁶⁰

Semâ'ın bu kötü etkisiyle alakalı olarak İbnü'l-Cevzî, müziğin kişiyi ahlâksız eğilimlere ittiğini ifade eder. Birinin kalbini ilâhî düşüncelerden ayartarak doğru yoldan saptırmak, diğerini dünyevî zevklere eğilim gösteren bir insan yapmak gibi etkileri vardır. Bahsettiğimiz ikinci etki onu tamamıyla dünyevî zevkleri elde etmek için teşvik eder ki bunun en büyüğü bedeninin zevkleridir. Fakat bu, haram vasıtalarla ulaşılmak zorunda olan yeni ve heyecan verici yer ve eylemler dışında tamamıyla elde edilemediğinde kişi zina etmeye zorlanır. Açıktır ki, gına ve zina birbirine benzer. Gınâ ruhu memnun eder, zina ise daha çok insanın şehvetini memnun eder.⁶¹ İmam İbn Teymiye, hemen hemen aynı görüştedir. O, müziğin sevgi, beraberlik, ayrılık, terketme, arzu etme -ki bunların hepsi üstü kapalı bir şekilde Allah'tan da bahsedebilirler- ve kötülükler, arkadaşlar, kadınlar vesairenin tanımını içerdiğini ifade eder. Bundan dolayı bir insan kasten müzik dinlemek için oturduğunda, saptırılmaya müsait-

kiler) da her birinde insanları kendisine çağırın bir şeytanın bulunduğu yollardır." Sonra Hz. Peygamber, "Bu benim dosdoğru yolumdur" âyetini tekrarladı. Böylece eğer semâ' İslâm'da herhangi bir öneme sahip olsaydı o zaman Allah veya Resûlü elbette onu "bugün dininizi kemale erdirdim" (Mâide, 5/3) ilanından önce zikrederdi.

59 MRK, c. II, s. 292 ve devamı.

60 MRK, c. II, s. 293.

61 MRK, c. II, s. 295. Ayrıca bk. *Telbis*, c. I, s. 222.

tir.⁶²

Şimdi, Hanbelî düşüncesinin savunucularından biri olan el-Münbicî,⁶³ müziğin lehinde birkaç delili sayar, İbn Teymiye ve diğerlerinin delillerini kendi sahip olduğu delillerle çürütür, reddeder.⁶⁴

1. Müzik, tatlı ve hoştur. Onunla ruhlar, zevklenir ve teskin olur. Onun tatlı sesiyle bebekler, ninni söyleyerek uyutulur, bazen onlar muhtemelen müziksiz uyumazlar. Müzik, develeri bir yolculuğun sıkıntısına tahammüllü ve yüklerin ağırlığına dayanıklı kılar.⁶⁵
2. Güzel ses, Allah'ın takdis ettiği ve mahlukatına bağlıta bulunduğu ziyade bir özelliktir. Allah, Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurur: " ...O, yaratmada dilediği kadar arttırır...,⁶⁶ " ...Sesini pesden al (alçalt), çünkü seslerin en çirkini elbette eşeklerin sesidir.,⁶⁷ âyetinde Allah, merkeplerin anırmasından hoşlanmadığını ifade eder.
3. Allah cennetteki insanlar hakkında şöyle buyurur: "İman edip iyi işler yapmış olanlara gelince o zaman bir bahçede (güzel müzik dinlemek suretiyle) neşelenirler.,⁶⁸ Bundan dolayı müzik, âhirette helâl olurken bu dünyada nasıl haram olabilir?
4. Allah'ın; güzel sesiyle teğanni ile bir Peygamber'in semâ'nı dinlediği gibi hiç bir şeyi dinlememiş olduğu ifade edilir.⁶⁹
5. Hz. Peygamber (s.a.v.), Ebu Musa el-Eş'ârî'nin⁷⁰ güzel sesini işitti ve "ke-

62 MRK, c. II, s. 296.

63 Bizim burada tartıştığımız *Risâle es-Semâ' ve'r-Raks* adlı eserin müellifidir.

64 MRK, c. II, ss. 298-312.

65 Gazâlî, *İhyâ*, c. I, s. 242 ve devamında; sesler ile ritmik sesler arasında armoni olduğundan bahseder. Ona göre sesler ruhları oldukça etkiler. Bazı sesler memnuniyet vericidir, bazıları hoş değildir, bazıları gülme duygusunu uyandırır, bazıları akılda büyük bir heyecan duygusu oluşturur, bazıları da ritimlerine göre vücudun kol ve bacak gibi organlarının hareket etmesini sağlar. Fakat bu hareketler, şiirin manasının anlaşılmasının bir sonucu olarak oluşmaz. Bunun ötesinde onlar, müzik enstrümanlarının tam akortlarında ortaya çıkarlar. "Bahar ve onun canlanması, Ud ve onun akordu ile hareket ettirilemeyen kimsenin, amansız bir şekilde kötü bir mizaca sahip" olduğu söylenir. Müziğin hem lehinde hem de aleyhinde benzer ifade ve atasözler için bk. Şeyh Muhammed b. Kasım, *Ravdu'l-ahyâr*, Kahire 1307, ss. 172-179.

66 el-Fâtır, 35/1.

67 Lokman, 31/19.

68 er-Rûm, 30/15.

69 Buhârî, *Kitâbu fedâilü'l-Kur'an*, bab 19; Müslim, *Fedâilü'l-Kur'an*, bab 2. Buhârî, teğanni bi'l-Kur'an ile güzel sesle Kur'an'ın okunmasını değil; ya (cehren) açık ses ile Kur'an okuma manasına gelen cehr bi'l-Kur'an'ı ya da Kur'an okunmasından sonra tatmin ve doyum manasındaki istiğna bi'l-Kur'an'ı kastetmektedir. Buhârî, elbette Hz. Peygamberin güzel ve berrak sesi için Ebu Musa'yı övdüğü hadisi nakleder. Fakat bu, onun ümmetine Kur'an'ı ritimle seslendirme izni verdiği manasına gelmez.

70 Yemenli bir muhtedi (İslâm dinine giren) olan Ebu Musa Abdullah b. Kays, Basra'nın valisi idi. O, muhtemelen 42/662 tarihinde vefat etti. Bk. İbn Sa'd, *Tabakat*, c. IV, s. 178 ve devamı, c.

sinlikle bu insana Davud'un (a.s.) mizmarlarından bir mizmar verilmiştir"⁷¹ diyerek onu övdü. Ebu Musa, Peygamber'e (s.a.v.) hitaben "beni dinlediğinizi bilseydim kesinlikle tilaveti daha güzel bir şekilde yapardım"⁷² diye cevap verir.

6. Hz. Peygamber (s.a.v.), "Kur'ân'ı güzel sesinizle süsleyiniz." "Kur'ân'ı güzel sesle okumayan bizden değildir." buyurdu.⁷³
7. Hz. Peygamber (s.a.v.), hanımı Hz. Aişe'ye bir bayram festivalinde iki şarkıcı bayanın şarkısını dinlemeye izin verdi.⁷⁴
8. Hz. Peygamber (s.a.v.), lehv ve eğlence diye isimlendirilen düğün merasimlerinde arkadaşlarının şarkı söylemelerine izin verdi.
9. Hz. Peygamber (s.a.v.), Hudâ/Hidâ şarkısı dinledi ve onu tasvip etti.
10. Hz. Peygamber (s.a.v.), arkadaşlarının tilavetini dinlerdi. Hendek savaşı gününde sahabe, Hz. Peygamber'in önünde bir mısra okudu.⁷⁵ Hz. Peygamber, Mekke'ye girdiğinde bir adam, Abdullah b. Ravaha⁷⁶ tarafından yazılan ve bestelenen bir şiiri okudu. Hayber'den dönerlerken onun deve sürücüsü aynı şiiri okudu ve Hz. Peygamber onunla mesrur oldu.⁷⁷
11. Hz. Peygamber (s.a.v.), Ka'b b. Zuheyr'in "Bânet Suâd"⁷⁸ adlı şiirini tasvip ederek dinledi.
12. Hz. Muhammed (s.a.v.), Esved b. Surai'den Allah'ı öven şiirlerini teganni ile okumasını istedi. Üstelik Ümeyye b. Ebi's-Salt'ın⁷⁹ şiirinden yüz mısra güzel sesle okuması ondan istendi. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) aynı zamanda Hz. Aişe (r.anha)'nin şiir dinlemiş olduğu söylendi.
13. Hz. Peygamber (s.a.v.), Lebid'in mısralarından birini dinlemeyi itimada

VI, s. 9; *Encyclopaedia of Islam*, "el-Eş'ari" maddesi.

71 Buhârî, *Kitâbu fedâilî'l-Kur'ân*, bab 31; Müslim, (Nevevî), c. I, s. 268.

72 MRK, c. II, s. 299.

73 Neseî, bab 96.

74 Müslim, *Kitâbu'l-ıdeyn*, Fasil: 4. Müslim, iki kızın şarkıcı olmadıklarını, Hz. Aişe ve onların olgunlaşmadıklarını açık bir şekilde ifade eder. Karlaştır el-Gazâlî, *İhyâ*, c. II, s. 245.

75 MRK, c. II, 300. Söz konusu mısra:

"Biz yaşadığımız müddetçe cihat yapmak üzere,
Muhammed'e biat edenleriz."

76 Benu Haris'e mensup bir Hazreclî ve Hz. Peygamberin en güvenilir sahabelerinden biridir. *Encyclopaedia of Islam*, "Abdullah b. Ravaha" maddesi; *Ağânî*, c. XV, s. 29.

77 MRK, c. II, s. 300.

78 Bu şiir, M. Hidayet Hüseyin tarafından *Islamic Culture*, 1927, c. I, ss. 67-84'te tercüme edilmiştir.

79 Tâif'te yaşayan Sakif kabilesinden Arab bir şairdir. Onun annesi, Rukiyye binti Abdu's-Sems b. Abdu'l-Menaf idi. Ümeyye b. Ebi's-Salt, hicretin 8. veya 9. yılında öldü. *Encyclopaedia of Islam*, "Ümeyye b. Ebi's-Salt" maddesi.

şayan olarak çok beğendi.⁸⁰ O aynı zamanda Hasan b. Sabit'in şiirini de beğendi ve Rûhu'l-Kudüs (Cebrâil) ile onu desteklemesi için Allah'a dua etti. Bir defasında Hz. Aişe, Ebu'l-Kebir el-Huzalî'nin⁸¹ güzel bir beytini⁸² Hz. Peygamber'e okudu ve "kendisine bu mısranın okunmasına en layık kişi sensin" dedi. Hz. Peygamber onun bu sözüne tebessüm etti.

14. Hz. Peygamber, Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Cafer ve Medine halkına da semâ' dinlemeye izin verdi. Ayrıca bazı has evliya semâ'a katılıp onu dinlediler. Bundan dolayı semâ'ı haram olarak değerlendiren kişi kesinlikle bu bilge insanlara dil uzatmış olur.
15. Âlimlerin kuş sesini dinlemeyi tasvip etmesi konusundaki icmaı, bundan dolayı insan oğlunun tatlı sesini dinlemenin tercihen veya eşit derecede câiz olması ortak görüştür. Semâ', aklın ve düşüncenin Sevgiliye doğru yönlendirilme vesilesidir. Eğer bu sevgili haram biriyse semâ', haram olarak ifade edilir. Fakat sevgilinin Allah olması durumunda O'na yaklaşmak anlamında semâ', "kurbet" olarak, Allah'a yakınlaşma vesilesi olarak değerlendirilmelidir. Yine güzel bir sesteki kulağın aldığı lezzet, güzel bir manzarayla gözün, güzel bir kokuyla burnun, güzel bir tatla dilin aldığı lezzet gibidir. Şimdi eğer kulağın bir lezzet kaynağı olan semâ', haram olarak değerlendirilirse o zaman yukarıdaki bütün lezzetlerin de haram olarak kabul edilmesi zorunluluğu ortaya çıkacaktır.

Bütün bu mülahazalar göz önünde bulundurulduğunda, sema, İslâm'da meşru olarak değerlendirilmelidir.

el-Münbicî, yukarıda zikredilen delilleri çürütmek için, İbn Teymiye ve diğerlerinin zikredilen görüşlerinin yeterli olduğunu söyler. İlk delile gelince, onu delil olarak kabul etmenin imkânı yoktur. Çünkü bir şey sırf duyuların tat almasına yol açmasından hareketle ibahat, tahrim, kerahat veya istihbab sonucunu doğurmasından söz edilemez. Zira bu tür zevkler beş duyu organının fonksiyonel aktiviteleri neticesinde ortaya çıkar. Hüküm çıkarma yollarını ve bunun ortaya çıkaracağı sonuçları bilen birisi nasıl bu delillerden semaın mübah olduğu sonucunu çıkarabilir? Böyle düşünen biri işleyen kişi tarafından

80 MRK, c. II, s. 300. Mısra şudur:

"Biliniz ki Allah'tan başka her şey boştur.

Şüphesiz her nimet yok olmaya mahkûmdur.

81 el-Huzalî'nin *Divan'*ı Bajnağtarani tarafından *Journal Assiatiq*, 211/1-93, 1927'de aynı zamanda 623/59-115, 1923'te yayınlandı. MRK, c. II, s. 300.

82 Hz. Aişe'nin okuduğu mısra:

"Onun sürurlu yüzüne baktığımda,

Parlaklığı adeta gürleyen bir şimşekti."

alındığı inkâr edilemez zevkten dolayı zinanın mübah olduğunu ispatlayan kişinin durumuna düşer. Hiç kimse güzel olduğu kabul edilen zevklerin helâl olduğu ve yasaklanan tüm şeylerin zevkten uzak olduğu sonucunu çıkarmaz.⁸³

Hız. Peygamber onu yasakladığı için, Maazif'in⁸⁴ sesi, kulağa hoş gelmesine rağmen helâl olarak addedilemez. Şüphesiz bir deve veya bebek müzikten hoşlanabilir fakat bu, İslâm müntesipleri için müziğin helâl olmasına sebep olmaz.⁸⁵

Eğer ikinci delilin sağlamlığına dayanarak güzel bir sesin Allah'ın insanoğluna bir nimeti olduğu ve hiç sınırlama yapmaksızın telezzüz edilebileceği öne sürülecek olursa, o zaman güzel görünüşün de bir nimet olduğu ve aynı şekilde ayırım yapmaksızın hoşlanılabileceği iddia edilebilir. Fakat işin aslına bakılacak olursa şeriatın onun sınırsız şekilde helal kabul edilmesine onay vermediği görülür. Doğru, "Merkebin anırması en hoşlanılmayan sestir." Fakat bu, bütün güzel seslerin helâl olduğuna işaret etmez.⁸⁶

Üçüncü delil, bir şeyin âhirette helâl olmasından hareketle bu dünyada da helâl olması gerektiği gibi bir mantıktan hareket etmesi sebebiyle ilginçtir. Diğer taraftan şeraitin, cennet sakinlerinin orada kullanacak olmalarından dolayı ipek, altın ve gümüş kullanımına ve içki içilmesine cevaz vermediği gerçeği unutulmamalıdır. Eğer dünyada içki, ipek ve benzeri yasaklara ilişkin şeraitin kesin bir emrinin olduğu fakat sema' konusunda onun haram olduğuna dair böyle bir yasaklama olmadığı iddia edilecek olursa bu durumda verilecek cevap şu olacaktır: Bizzat bu delil, müziğin cennette mübah olmasından dolayı onun cevaziyetini ispat etmek gibi bir kısır döngüye tekrar götürecektir ki böyle bir şey savunulamaz.⁸⁷

Diğer delillerle ilgili olarak Münbic'in görüşü: Eğer müzik genel olarak helal semâ'a yani, Sema el-Kasâid'e; Allah'ı, Resûlünü ve kitabını öven veya Hz. Peygamber'in düşmanlarını yeren kasideler ile mukayese edilecek olursa ve eğer Peygamber, ashâbı ve diğer müslümanlar müzik dinledi denilirse, buna, böylesi bir akıl yürütmenin, insanların İslâm'da müsaade edilen semâ'ın gerçek anlamını yanlış yorumlamalarına sebep olacağı şeklinde cevap verilebilir. Çünkü onlar arsız tasvirlerle dolu olan kendi şiirlerini tıpkı Hassân bin Sâbit, Ka'b bin Zuheyr, Esved bin Surâî v.b.nin saf ve masum şiirleri gibi düşü-

83 MRK, c. II, s. 301.

84 Mi'zafa; Santur, Harb veya Barbiton gibi açık ses veren bir müzik enstrümanıdır. Bk. Farmer, *A History of Arabian Music*, s. 7.

85 MRK, c. II, s. 301 ve devamı.

86 MRK, c. II, s. 302.

87 Aynı yer.

nürler. Fakat gerçek şu ki Peygamber, asla müstehcen ve kaba fikirler içeren hiç bir şiir dinlememiştir.

Muhaliplerin, Hz. Peygamber'in güzel sestem hoşlanması ve insanları güzel ve berrak sesle Kur'ân okumaya teşvik ettiği etmesinden hareketle müziğin helal olduğu sonucunu çıkarmaları da benzer bir akıl yürütmeye dayanır. Kur'ân'ı güzel bir sesle okumak şüphesiz ki doğrudur. (İmam Ahmed ve İbn Kayyim el-Cevzî⁸⁸ de aynı görüşü savunmaktadırlar.) Fakat bu, müzik dinlemenin veya Kur'ân'ı teğanni ile okumanın⁸⁹ helal olduğu sonucunu doğurmaz. Bu insanlar pratik olarak Kur'ân'ın semâ'ını (dinleme), el-kidûd, sevgilinin endamını; es-suğûr, ön dişlerini; en-nuhûr, göğüslerini; el-husûr, belini v.s. tasvir; davul, def, sunûc (tekili: sanc, el zili veya telli saz anlamındadır), kastan-yet (İspanyol çalparası), şebâbât, fülût, evtâr ve telli sazların eşlik ettiği erkek ve kızların beraber şarkı söylemesine benzetirler. Bu müzikler birleşmeyi, ayrılığı v.b. anlatır ki bütün bunlar, şarabın sarhoş ediciliğinden daha zararlıdır. Şarabın sebep olduğu sarhoşluk, bir veya birkaç gün devam eder fakat, müziğin sebep olduğu aşk sarhoşluğu, bir adamın ölümüne kadar devam eder.⁹⁰

Muhaliplerin en kuvvetli deliline karşı olarak sunulan Hz. Aişe'nin müzik dinlediği ve Hz. Peygamber onun müzik dinlemesini yasaklamadığı hususuna gelince, buna şöyle cevap verebiliriz: Hz. Ebu Bekir, onu şeytanın mizmârı diye isimlendirdiği için bu zayıf bir delildir. Hz. Peygamber, Hz. Aişe'ye izin verdi. Çünkü o, bu esnada küçük idi. Diğer iki kız da aynı şekilde ergenlik çağına ulaşmamışlardı. Onların söyledikleri şarkı, Buas kahramanlığıyla alakalı idi. Bu nedenle burada hiç bir yönüyle yanlış anlayış yoktur. Bu yüzden bu örnek, diğer kötü şarkıların mübahlığına delil olamaz. Şüphesiz Hz. Peygamber, güzel şiiri asla kınamadı. O, şiir dinledi ve onu teşvik etti. Aynı şekilde, tatlı kuş sesiyle müzikal enstrümanlar eşliğinde kadın sesleri arasında çok büyük bir fark vardır.⁹¹

Semâ'ı kınayınca semâ'a cevaz veren evliyanın da kınanmış olacağı düşüncesinden hareketle müzik lehinde öne sürülen delil saçmadır. Çünkü biz, kötü bir şeyi kötü etkilerine rağmen sırf bazı şeyhler onu onayladılar diye mübah saymayız. Meselâ: Sıffin savaşında her iki tarafta da mümtaz, önde gelen şahsi-

88 MRK, c. II, s. 299. İbn Kayyim el-Cevzî hakkında bk. Schreiner, ZDMG, s. 53, 59; Brockelmann, *Geschichte*, c. II, s. 105. Onun gerçek adı, Şemseddin Ebu Abdullah Muhammed b. Ebi Bekr'dir. O, İbn Teymiye'nin gerçek bir öğrencisi idi. Hocası gibi o da filozoflar, Hristiyanlar ve Yahudilerle mücadele etti. O, 691/1292'de doğdu ve 13 Recep 751/17 Eylül 1350'de öldü.

89 Ayn zamanda bk. Dârimî, *Sünen*, s. 320 (*el- Muntekâ* kenarında, Kerahiyat el-İlhân fi'l-Kur'ân babı, Delhi 1337).

90 MRK, c. II, s. 303.

91 MRK, c. II, ss. 303-304.

yetler öldürüldü. Bu öldürülenler kendi kamplarına götürüldüklerinde, her iki gruba mensup olanlar da “Cennet ehli, cennete girdi!” diyorlardı. Eğer bir âlim/arif zat Allah’a itaatsizlik ederek mekruh, mahzurlu ya da haram bir şey yaptığı iddia ediliyorsa, onu eleştirmememiz için bir sebep olmadığı gibi yaptığı şey dolayısıyla onun şeyhliği de sona erecektir. Fakat aslında hiç bir veli dinleyenlerin zihnini iğfal etmesi muhtemel bir müziğe asla iştirak etmemiştir.⁹² İmam Malik’in müziğin lehinde fikir beyan ettiği, kendisinin bizzat ud (yedi telli lavta) çaldığı ve buradan hareketle de Medinelilerin müzik dinledikleri haberi, saçmadır. Çünkü İmam Malik’ten Medine’de şarkı dinleyen kimseler hakkında görüş beyan etmesi istendiğinde: “Muhakkak ki onu yapan bizim indimizde fâsıktır” dedi.⁹³

Sonuncusu fakat saydığımız delillerin en önemsizi değil: Bir sınıf insan, peygamber ve meleklerin memnuniyetlerini el çırparak ve ıslık çalarak gösterdikleri Mukâ’ semâ’ına görünmez bir şekilde iştirak ettiklerini savundular. Alaylı bir tavır içinde İbn Teymiye buna şöyle cevap verir: Semâ’ın bu çeşidine iştirak edenler, peygamberler veya melekler değil aksine, onların semâ’ını dinlemek ve işitenleri vecde getirmek için sûfilerin toplantısına birlikte katılanlar, şeytanlardır. İbn Teymiye, İbn Abbas’tan (r.a.) bir rivayeti zikrederek muhaliflerini değerlendirmeye çalışır. Hz. Peygamber buyurdu: “...Bir defasında şey-

92 MRK, c. II, s. 304 ve devamı.

93 MRK, c. II, s. 305. İbn Teymiye, bu konuyla ilgili olarak şunu nakleder ki; bir defasında İshak b. Musa et-Tabba’ (İbnu’l-Cevzi, kelimenin et-Tabbağ olarak başka bir okunuşunu zikreder. Bk. *Telbis*, c. I, s. 229) İmam Malik’ten Medinelilere müzik için izin verildiği hususunda sordu. Bunun üzerine o, “Kesinlikle bizim memleketimizde ona iştirak eden günahkârdır.” diye cevap verdi. İbn Teymiye, bu ifadenin Malikilerin bizzat kitaplarında var olduğunu ilave eder. Üstelik İbn Teymiye şöyle devam eder; İmam Malik’e yöneltilen yanlış iddiaların sebebi şudur: Ebu Abdurrahman es-Sülemî ve Muhammed b. Tahir el-Makdisî tarafından meydana getirilen iddianın bulunduğu hadis kitapları bu konunun erbabı olmayanlarca olduğu zannedilen fakat aslında mevzu olan hadislerle doludur. es-Sülemî, dindarlık, erdemlilik ve tasavvufi eğiliminden dolayı özdeyişleri gelişigüzel bir şekilde eserinde topladı. Bu yüzden onun eseri hem güvenilir hem de güvenilmez hadisleri kapsamaktadır. Bu, bazı hadis âlimlerinin Sülemî’den hadis nakletmede tereddüt etmelerinin sebebidir. Meselâ; Beyhakî (Hadis ve Şâf. II fıkhında bir oteriter olan Ebu Bekir Ahmed b. Ali b. Musa el-Gusricirdi, 384/994’te doğdu, 458/1065’te öldü.). Sülemî’den herhangi bir hadis naklettiğinde şöyle der: “Ebu Abdurrahman bana işittiği asıldan nakletmektedir.” Ünlü müellif Ebu’l-Kasım el-Kuşeyrî’nin meşhur *Risale’sinde* yer alan hadislerin çoğu işte bu Sülemî’den nakledilmiştir. Hem Sülemî hem de Makdisî meşhur hadis râvileridir. Makdisî, hadiste özel bilgiye sahip ve Huffaz’dan (yüz bin hadis bilen Hafız’ın çoğuludur.) idi. Fakat her ikisinin anlatımlarında hem gerçek hem de uydurma hadisler vardır. (Bk. MRK, c. II, s. 305 ve devamı). Abdu’z-Zehebî, Makdisî’yi güvenilmez bir nakledici olarak görür. (Bk. *Tezkire*, c. III, s. 233). Yukarıdaki iki hadis râvisinden başka, diğer hem doğru hem de yanlış hadis toplayanların çoğunu zamanla birini diğerinden ayırmak zor oldu. Bu durum yalnızca onların sema’ ile ilgili aktardıkları rivayetlerle sınırlı değildir. Fedâilî’ş-Şuhûr (kameri ayların fazileti) ve Fedâilî’l-Eşhas (şahısların üstünlüğü) v.b. gibi çeşitli diğer konular da vardır. Bunların hepsi, ya güvenilmez ya da mübalağalıdır.

tan; Ey rabbim! Bana içinde yaşayacağım bir ev ver, dedi. Allah, senin evin hamamdır, diye cevap verdi. Şeytan, bana ezber okuyacağım bir Kur'ân ver, dedi. Allah, senin Kur'ân'ın şiirdir, diye cevap verdi. Şeytan tekrar; bana ibadete çağırıcı bir müezzin tayin et, dedi. Allah, senin müezzinin mizmadır, diye cevap verdi...⁹⁴ Allah, Kur'ân'da şeytana hitaben şöyle buyurur: "Onlardan gücünün yettiğini sesinle yerinden oynat; süvarilerin ve piyadelerinin üzerilerine bas gürültüyü..."⁹⁵ Hz. Peygamber, bu hususta aynı zamanda şöyle buyurdu: "Muhakkak ki ben iki ahlaksız sesi dinlemekten yasaklıyorum. Biri, şeytanların mizmanı ve boş müzik sesidir. Diğeri, cehalet günleri adına bir çağrı, yakaları parçalama ve yanaklara vurma sesidir."⁹⁶ Dahası o, evliyaya ilâhî sezgi yoluyla mülhem olan, şeytanların müşriklere mahsus el çırpma ve ıslık çalma eşliğinde Cahiliye semâ' meclisine iştirak ettiklerini eklemektedir. Aynı zamanda onlar (şeytanlar), rastgele dansa tahrik etmek için sözde sûfileri ziyaret ederler; sarhoş insanlara benzeyen, Allah'ı hatırlama ve zikretmeyi terk eden, bu dünyada günahın bütün çeşitlerini işleyen sûfileri isteklerine göre çalıştırırlar.⁹⁷

Raks

Şimdi raks konusuna gelelim. Raks, dans manasına gelir fakat burada genel olarak dans anlamına gelmez. O, dervişlerin sözde duygusal dansı manasındadır. İncelemeye konu olan El-Münbicî'nin *Fi's-sema' ve'r-raks* adlı risalesinde raks konusunu ele alış biçimi çok kısadır ve muhtemelen doğrudan Mevleviye tarikatı dervişlerinin dansı aleyhinedir. Şüphesiz raks, semâ'ın bir sonucudur ve bu da doğal olarak konunun uzun bir tartışmayı gerektirmemesinin sebebi-dir. Onun helal veya haramlığı, semâ'a ilişkin karara bağlıdır.

Raks meselesiyle ilgili olarak el-Münbicî, bir defasında dervişlerin sema' ve raksını savunma sadedinde aşağıdaki beyitleri besteleyen kişi hakkında fetva istendiğinde İbn Teymiye'nin verdiği cevabı aktarır:⁹⁸

Raksı inkar ettiler ve dediler haram
Böyle bir görüş için onlara olsun selâm.
Ey fâkih! Allah'a ibadet et, namaz kıl,
Şeriata sarıl, çünkü semâ' haramdır.

94 Nureddin Ebu'l-Hasen Ali İbn Ebi Bekir Heysemî, *Mecmâu'z-zevâid ve menbâu'l-fevâid*, Beyrut 1988, c. VIII, s. 119,. (Çeviren).

95 el-İsrâ, 17/64.

96 Ebu Bekir Ahmed İbnu'l-Hüseyin b. Ali Beyhaki, *es-Sünenü'l-kübra*, IV/69, Beyrut (Tsz.); Mezkur hadisin başka bir rivayeti için bk. Canan, İbrahim, *Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*, Akçağ Yayınları, Ankara 1992, c. XV, ss. 258-259, hadis no: 5436. (Çeviren).

97 MRK, c. II, s. 308 ve devamı.

98 MRK, c. II, s. 312.

Durumları kınanmayan bir grup insan için...
Helâl olmasına rağmen sana haramdır.
Onlar, temizlenen ve sonra kendilerine Tûr dağı yönünden
(İlâhî) bir konuşma ve ateş görünen insanlara benzerler.
(Fakat hatırla) sema, boş şey (lehv) ile kullanıldığında,
O zaman herkes için haramdır.

İbn Teymiye, cevapta yukarıdaki mısraları kınayarak şöyle söyler: Sûfiler, şeriata aldırmadan yukarıdaki mısralara müracaat ederler.

*Onlar, temizlenen ve sonra kendilerine Tûr dağı yönünden.
(İlâhî) bir konuşma ve ateş görünen insanlara benzerler.*

Mısraı, bu dervişler, Allah tarafından dağın yakınına çağrılan Musa'ya (a.s.) eşit değerdedirler düşüncesine bizi götürse de sûfiler ile Musa (a.s.) arasında herhangi bir karşılaştırma yapılamaz. Kur'ân, (Hz. Musa ile ilgili) olay hakkında şöyle buyurur: "Hani bir vakit o bir ateş gördü de ailesine; siz durun, benim gözüme bir ateş ilişti, belki size ondan bir yalın kor getiririm veya ateşin yanında bir kılavuz bulurum dedi."⁹⁹ O, aynı şekilde raksın aleyhinde Kur'ân'dan aşağıdaki ayetleri iktibas etmektedir: "Yeryüzünde azametle yürüme..."¹⁰⁰ "Gidişinde mutedil ol..."¹⁰¹ "Ve Rahman'ın kulları: O kimseler ki, yeryüzünde tevazu ile yürürler..."¹⁰² Bu yüzden İbn Teymiye, yeryüzünde gururlu yürüme kategorisi altına giren raksın Allah, Resulü veya herhangi bir dindar müslüman tarafından onaylanmadığını söyler. Ne Hz. Peygamber ne de ilk müslümanlardan herhangi biri, hayatlarında asla dans etmediler. Müslümanın ibadeti, sakin ve huzurlu bir düşünce ile rükû ve secdeden oluşur. Üstelik eğer bir kimse vecdden çok etkilenir ve şuursuz bir şekilde şeriata sınırlarını geçerse, vecdin sebebi hakkında çok tedbirli olmak şartıyla mazur görülebilir. Eğer vecd haram sebepten oluşursa kişi ondan sorumludur. Böyle bir kimse içtiği şarabın kendisini sarhoş edeceğini bilen birine benzetilebilir. Helâl bir vecdin haram olan sarhoşluk sonucu gelebileceği düşünülemez. Kaldı ki sarhoşluğun bizatihi kendisi haram iken sarhoşluğun neticesinde ortaya çıkacak olan vecd nasıl helâl olabilir?¹⁰³

Daha önceki sema ve raks tartışmalarından Münbicî'nin *Risâletü's-semâ' ve'r-raks* adlı eserinin direk olarak semâ' dinlemeyi âdet edinen sûfilere, özellikle semâ' ve raksı teşvik eden, müritleri arasında onun propagandasını yapan

99 Tâhâ, 20/10; MRK, c. II, s. 312.

100 el-İsrâ, 17/37.

101 Lokman, 31/19.

102 el-Furkan, 25/63.

103 MRK, c. II, s. 297 ve devamı.

Mevlevî cemiyetine karşı olduğu sonucuna varabiliriz. Eserin müellifi bir Hanbelî idi ve orada kullandığı materyaller, öncelikle Hanbelî okulunun büyük savunucularından yani, İbnu'l-Cevzî ve İbn Teymiye'den alınmıştı. İbn Teymiye her fırsatta onlarla (sûfîlerle) alay ederken,¹⁰⁴ İbnu'l-Cevzî Telbis *İblis* veya (yukarıda bahsi geçen) sûfîleri çeşitli yollarla teşhir ettiği "*Şeytanın Hileleri*" adında çok ilginç bir eser bıraktı. İbn Teymiye'nin hayatı boyunca tekrarlanan hapsedilmesinin sebeplerinden birisi de onun sûfîlere karşı çıkmasıydı.

İbn Teymiye'nin üç sınıfa ayırdığı sema' bölümünün bincisinin sema' ke-limesinin literal açıklamasının tabii bir sonucu olduğuna dikkat çekmiş bulunuyoruz. Aksi takdirde Kur'ân ayetlerini dinleme, hiç bir şekilde sema' sayılmaz. Sûfîler tarafından icra edilen de dâhil olmak üzere musikinin bütün türlerini kapsayan semâ'ın ikinci sınıfı yani, haram olan sema' ve Hz. Peygamberin (s) hayatı boyunca âdet edindiği, karşı olduğuna dair yasaklayıcı herhangi bir açıklama bıraktığı söylenemeyen, onun sadece bu çeşitlerini ihtiva eden üçüncüsü yani, caiz olan sema' çok sınırlıdır. Dikkat ettiğimiz gibi bunlar, semâü'l-kasâid'dir yani, Hassan bin Sabit, Ka'b bin Zuheyr, Ümeyye bin Ebi's-Salt, Lebid ve benzerlerinin şiirlerini dinlemedir. Fakat bu, musikinin her zaman cevazına bir örnek olamaz.

Görüldüğü gibi İbn Teymiye raks ve semâ'ın ezeli bir muhalifi olan selefi İbnu'l-Cevzî'yi¹⁰⁵ takip etti ve birçok hadis ve hatta Kur'ân ayetlerinin¹⁰⁶ yardımıyla onların meşru olmadıklarını ispatladı.

El-Münbicî'nin sema' hususundaki delillerinin analizi neticesinde aşağıdaki sonuçlara ulaşılmış bulunmaktayız:

Dervişlerin semâ'ı, İslâm'ın erken devirlerinde yoktu. O, hicrî II. asrın son yarısında ortaya çıktı. Bu yüzden mantıken onun ne lehinde ne de aleyhinde şeriatın herhangi açık bir emrini bekleyemeyiz. Suhreverdî ve el-Makdisî tarafından semâ'ın lehinde nakledilen hadisler, mevzudur. Hz. Aişe'nin iki küçük Ensâr kızının şarkılarını dinlemesi, dervişlerin semâ'ının helalliğini ispat için bir sebep olamaz. Semâ'a katılan ve onu dinleme âdetini yayan, İbn Ravendi, el-Fârâbî ve İbn Sina, İbn Teymiye tarafından zındık veya dinsiz olarak kabul edilmektedir. Dört mezhep imamından hiç birisi semâ'ı tasvip etmedi. İmam Malik'in Medine'de semâ'ı uygun gördüğüne dair rivayet, sahtedir. Sûfî şeyhleri de semâ'a karşı idiler ve bazıları ilk zamanlarında semâ'a katılmış olsalar da, sonunda onu terk ettiler. Hz. Peygamberin, yolculuk şarkısı veya hacıların

104 MRK, c. II, s. 282 ve devamı; MRK, c. I, ss 38, 52 ve devamı.

105 Bk. *Telbis*, c. I, ss. 223-225.

106 Lokman, 31/6; en-Necm, 53/59-61; el-İsrâ, 17/64.

Kâ'be ve Zemzem'i anlatan şarkılarını uygun gördüğü iddiası, bugün dervişlerin yaptıkları semâ'nın meşruiyetine delil olarak değerlendirilemez.

Ayrıca İmam Gazâlî tarafından meşhur eseri *İhyâu ulûmi'd-dîn'* de savunulan görüşleri de buraya ekleyebiliriz. Ona göre dervişlerin semâ'ı, sıkı disiplin ve kuralcı şartların yerine getirilmesi kaydıyla hoş görülebilir.¹⁰⁷ Fakat şu bir gerçektir ki, şartların hiç biri bir sema' meclisinde uygulanabilir değildir. Mesele; birinin semâ'a katılmadan önce riayet etmesi gereken öncelikli âdâblardan uygun zaman, mekân ve ihvan (arkadaş) şartlarının yerine getirilip getirilmediğine günümüzde dikkat edilmemektedir. Namaz zamanında ve herkesin, hatta sakıncalı kişilerin de iştirak ettiği ortamlarda sema' dinleyen sözde dervişler, semâ'a katılmakta ve her türlü günahı işleyebilmektedirler. Benzer şekilde uyulması gereken şartlardan sadece bir tanesini aktarmak gerekirse, kızların ve delikanlıların sema' cemiyetlerinde şarkı söylememeleri gerektiği nadiren takip edilse bile, şu bir gerçektir ki bazen sema' onlar olmaksızın tamamlanamamaktadır. Bu yüzden günümüz semâ'ının İslâm'da helâl olarak ifade edilemeyeceği sonucuna varabiliriz.¹⁰⁸ Hz. Şeyh Nizameddin Evliya ve Hz. Muhyiddin el-Geylânî, müritlerine tambur, fülüt ve davul gibi enstrümanların eşlik ettiği semâ'a katılmalarına müsaade etmezdi.¹⁰⁹ Üstelik fıkıh ve fetva kitaplarına kısaca göz attığımızda, *Dürrü'l-Muhtar*¹¹⁰ ve *Fetevây-i Alemgiri*¹¹¹ gibi eserler, semâ'ın İslâm'da helâl olarak ilan edilemeyeceğini göstermektedir.

Şimdi, dervişlerin dansı denilen raks konusuna kısaca temas edelim. Raksın, semâ'ın sebep olduğu vecdin bir sonucu olduğu kesindir. İlahî aşkın galebe çalması, Allah'ı zikir veya O'nu hatırlamanın çok etkili olması neticesinde, bir sûfî kendinden geçer; davulun çalma ve nağmenin ritmine göre organları hareket eder. Bu vecdin hakikatinden bahsederken Gazâlî, sûfîlerin bir çok sözlerini alır ve şunları söyler: Sûfîlerden birine, ritim ve vuruşlara göre organların kendiliğinden hareket etmesinin sebebi soruldu. Bu konuda sûfînin cevabı şöyle oldu:

107 Gazâlî, *İhyâ*, c. II, ss. 265-269, 248-250. O, burada bir kimsenin semâ' dinlemeden önce yerine getirmesi gereken beş emir ve beş nehyi ortaya koymaktadır.

108 Bu hususta bk. Mevlana Eşref Ali Tahanvi, *Hakk es-semâ*, s. 105.

109 Aynı yer.

Nizameddin Evliya, semâ'ın lehinde idi. Fakat o, müzikal enstrümanların eşlik ettiği semâ'a katılmadı. Delhi'nin fukaha ve tarikatçıları arasındaki ilginç tartışma, sema'ın helal olup olmadığı Gıyaseddin Tuğlak'ın saltanatı boyunca devam etti. Sema' hakkında şeyhin görüşü ile ilgili olarak Tarikat Firişta'nın ifadesinin mühim bir eleştirisi için bk. Mir Gürz, *Siyerü'l-Evliya* ve aynı zamanda bk. *Me'ârif*, ss. 414-419.

110 *Islamic Culture*, sayı: IV, s. 201. (Urduca'ya, Gurram Ali ve Muhammed Hasan Siddiki tarafından çevrildi. Nawalkishore Press, 1915).

111 *Islamic Culture*, sayı: IV, s. 144. (Nawalkishore Press, 1890).

"Böyle bir ilâhî aşk ve âşîğın, sevgilisinin sözlü ifadesine ihtiyacı yoktur. Fakat kaş, göz ve diğer îmâların hassas hareketleri; bakış ve gülümsemeyle sevgilisinin iltifat fısıltılarına ihtiyacı vardır."¹¹²

Bu, kesin olarak aşırı vecd yüzünden bilinç kaybının bir ifadesidir. Bu ifadede derviş, şeriatın emirlerinden her şeyi unuttuğunda şer'i sınırları zorlayan davranışları için mazur sayılabilir. Fakat bu, günümüzde etraftaki hangâhlarda moda olduğu gibi dervişlerin raksının lehinde bir delil olamaz. İmam Teymiye'nin yukarıda zikredilen fetvası, dervişlerin dansına hiçbir şekilde müsaade etmemektedir.*

112 Gazâlî, *İhyâ*, c. I, s. 258.

* Bu, Sırajul HAQ'ın (Dakka Üniversitesi Arap ve İslami Araştırmalar Bölümü Kürsü Başkanı) "Sama and Raqs of The Darwishes" adlı makalesinin İngilizce'den çevirisidir. Makale, *Islamic Culture The Hyderabad Quarterly Review*, Hyderabad-Deccan 1944, sayı: XVIII, ss. 111-130,'de yer almaktadır.